ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI

E-ISSN: 2458-7559

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI Number: http://dx.doi.org/10.29228/cukar.47602

Çubukçu, M. (2020). Kutadgu Bilig'de sevgi ifadeleri. *Çukurova Araştırmaları*, 6(2), 314-339.

CİLT 6, SAYI 2, KIŞ 2020, s. 314-339

KUTADGU BİLİG'DE SEVGİ İFADELERİ[1]

Melek ÇUBUKÇU[2]

Öz

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra XI. yüzyılda ortaya konulan ilk eser, Yusuf Has Hacip'in 1069 yılında kaleme aldığı "Kutadgu Bilig" adlı eserdir. Mutluluk veren bilgi anlamına gelen bu eserinde yazar, hem bu dünyada hem de ahirette insanın mutlu olmasının yollarını anlatmaya çalışmıştır. Kitabın giriş kısmında Yusuf Has Hacip, okuyana kutlu olsun ve yol göstersin diye kitaba "Kutadgu Bilig" adını verdiğini söyler. Aynı zamanda siyasetname özelliği gösteren bu eser Karahanlılar'ın hükümdarı Tabgaç Uluğ Buğra Karahan'a sunulmuştur. Yusuf Has Hacip eserinde devlet adamlarında olması gereken özellikleri sembolik olarak dört kavram üzerinden ele almıştır. Eser öğretici bir nitelik taşımasının yanısıra kavramları kişiler üzerinden anlatması yönüyle alegorik bir özellik taşımaktadır. Kutadgu Bilig bize, binlerce yıllık Türk tarihinde, birçok coğrafya, iklim, din, kültür ve uygarlık değişikliklerine rağmen, ana çizgileri aşağı yukarı aynı kalan bir toplum ve devlet anlayışının sürdüğünü göstermektedir.

Bu çalışmada Kutadgu Bilig'in tüm beyitleri "sevgi ifadeleri" yönünden incelenmiş ve ilgili kelimeler, beyit numarası, ilgili beyitlerin çeviriyazısı ve günümüz Türkçesi ile birlikte verilmiştir. Sevgi ifadeleri "Tanrı'ya sevgi", "peygambere sevgi", "sevgiliye sevgi", "devleti yönetene sevgi" gibi farklı alanlara göre tasnif edilmiş ve bu ifadelerle ilgili sayısal bilgi verilmiştir. En çok geçen ve en az geçen sevgi ifadeleri belirlenmiştir. Çalışmadaki amaç bir tema doğrultusunda eserin sözvarlığını ortaya çıkarabilmektir.

Anahtar Kelimeler: *Kutadgu Bilig, sevgi ifadeleri, sözvarlığı*

EXPRESSIONS OF LOVE IN KUTADGU BİLİG

Abstract

The first work put forward in the 11th century after the Turks accepted Islam is the work named "Kutadgu Bilig" written by Yusuf Has Hacip in 1069. In this work, which means the knowledge that gives

[1] Bu çalışmada; "2020 TR Dizin Dergi Değerlendirme Kriterleri"nin 8. maddesinde belirtilen araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

[2] Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, melek0134@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-6821-2681

Article Info/ Makale Bilgisi

Received/Geliş: 14.11.2020 **Accepted/Kabul: 24.11.2020**

Published/Yayın: 24.12.2020

happiness, the author tried to explain the ways of making people happy both in this world and in the hereafter. In the introduction part of the book, Yusuf Has Hacip says that he called the book "Kutadgu Bilig" so that he may congratulate the reader and guide him. At the same time, this work, which has the characteristics of a politics, was presented to Tabgaç Uluğ Buğra Karahan, the ruler of the Karakhanids. In his work, Yusuf Has Hacip discusses the features that should be in politicians symbolically through four concepts. The work has an allegorical feature in that it describes the concepts through individuals, as well as having an instructive quality. Kutadgu Bilig shows us that, in thousands of years of Turkish history, despite many changes in geography, climate, religion, culture, and civilization, the understanding of society and state whose main lines remain roughly the same continues. In this study, all couplets of Kutadgu Bilig were examined in terms of "expressions of love," The related words are given together with couplet number, translation of the related couplets, and modern Turkish. Expressions of affection were classified according to different fields such as love for God, love for the prophet, love for the beloved, love for the ruler, and numerical information was given about these expressions. The most passing and least passing love expressions were determined. The study aims to reveal the vocabulary of the work in line with a theme.

Keywords: *Kutadgu Bilig, expressions of love, vocabulary*

GİRİŞ

Kutadgu Bilig'de Sevgi Temeli

İnsan emek sarf ederek bir şeyler elde eden varlık olarak da hayvanlardan ayrılır. Emek sarf ederek elde ettiği bir şeye ise insan, candan bağlanır, onu canı gibi sevip korur. Çünkü emek karşılığı elde edilen bir şey, sevgili can kökü gibi sevilir. Bu sebeple insan, emek harcayarak elde ettiği bir şeyi ömrü boyunca sever, o şeyi yüklenir, yüklendiği için de onun külfetine katlanır. Bir insanın herhangi bir şey üzerinde emeği olduğu gibi bir insan üzerinde de emeği vardır. O, bu emeğe karşılık ona insanlık yapar. Bir insanın gerek bir şey ve gerekse bir insan üzerindeki emeği küçümsenmemelidir. Bu emeğin takdirle karşılanması gerekir. Her ne şekilde olursa olsun bir insanın emeğini takdir etmesini bilmeyen bir kimsenin hayvandan hiçbir farkı yoktur (Akgün, 1997).

Bütün siyaset felsefesi eserlerinde siyasetnamelerde ve ahlak felsefelerinde ve özellikle de Yusuf Has Hacib'in de içinde bulunduğu Türk İslam Düşüncesinin iki güzide şahsiyeti olan Farabi ve İbn Sina'da olduğu gibi, Ögdülmiş de hiçbir insanın tek başına yaşayamayacağını düşünmektedir (3330). Ona göre insan sosyal bir varlıktır. İnsanlık da başkalarıyla birlikte toplum içinde elde edilmesi gereken bir olgudur. Bir anlamda fakirleşmek anlamına gelen münzevilik, insanın insanlık tecrübelerinden kendisini mahrum etmesidir. Zahid'in halktan kendini tecrit ederek ibadete çekilmesi kendini aldatmaktan başka bir şey değildir. Dolayısıyla Ögdülmiş'e göre gizlilik dahi halk içinde bir anlam kazanmaktadır (3229-3235, 3915-3922). Adamlık, varlık ve zenginlik içinde az ile yetinmektir, fazlalıkları fakirlere dağıtmaktır, yoksa hiçbir şeye sahip olmayan kişiler kendisini ne ile terbiye edecektir (3438-3445). İbadetine güvenen bir kul, Tanrı'yı sevindirecek bir şeyi henüz bulamamış demektir (3249). Tanrı'nın rızasına ulaşmak istemek, Müslümanları sevindirmekten geçer, Tanrı insanın ibadetine muhtaç değildir, başkalarına faydalı olmak daha önemlidir (3249-3251). Yusuf'un kendi deyimiyle "fakirin haccı" olan cuma namazı, hac ibadeti, bunlar, Müslümanların toplumsallaşmasını talep eden ibadetlerdir (3239). Dinin toplum içerisinde, köylerde ve şehirlerde yapılmasını istediği emirler ve ibadetler, dinin toplumla birlikte yaşanabileceğini göstermektedir (3214-3215, 3226-3227, 3243). Ögdülmiş'e göre iyilik ve mutluluk, zahidin yaptığı gibi sadece kendine yarar sağlamakta ve bencillikte (3243), diğer bir ifadeyle bireysel hazcılıkta değil, toplumsal faydacılıktadır. Yusuf bu düşüncesini Ögdülmiş aracılığıyla ifade ederken, bir anlamda Yeniçağ filozoflarından J. S. Mill'in faydacılığına denk düşen düşüncelere sahiptir. Ona göre, iyi insan kendi yararını bırakıp, zahmet yüklenerek başkalarının faydasını isteyendir (3247). İnsan hayatta ise faydalı olmalıdır; insanlık ve iyilik yapmalıdır

(1599,1636). Yusuf Has Hacib faydalı olmaya o kadar önem vermektedir ki, fayda sağlamadan yaşayan insanı adeta yük olarak görmekte ve onun doğar doğmaz ölmesi gerektiğini ifade etmektedir (3247, 3408). Onun faydacılık üzerine söylediği şu söz çok dikkat çekicidir: Yaban çiçeği faydalıysa ben onun kuluyum; özenilerek yetiştirilmiş çiçek zararlıysa onun kökünü keserim (2573). (Taş, 2010, 1892).

Çalışma için öncelikle Kutadgu Bilig'in dizini taranmış, ilgili beyitler belirlenmiş, ardından hem çeviriyazıları hem de günümüz Türkçesine aktarılmış biçimleri ele alınmıştır. Çeviriyazı ve günümüz Türkçesindeki şekillerin bir arada verilmiş olması ilgili konunun aydınlatılması için çalışanlara bir kolaylık sağlamıştır. Sevgi ifadelerinin belirlenmesiyle birlikte, bu ifadelerin cümle içindeki kullanılışlarını görmek, en çok hangi kelimelerle kullanıldıklarını tespit etmek de mümkün olmuştur. Eserde kullanılan sevgi ifadelerinden bugüne devam edenler olduğu gibi, artık kullanılmayan, terk edilmiş ifadeleri görmemiz de mümkündür. Bu açıdan düşünüldüğünde ilgili sözvarlığı, Eski Türkçe ile günümüz Türkçesi arasında bağlantı kurması bakımından mühimdir.

Kutadgu Bilig ne tarafından bakılsa bir deryadır. Bu eser üzerinde çalışma konusu bulmak hiç de zor olmamakla birlikte tabii ki eserin hacminden ötürü yüce sabır gerekir. Biz de bu derya içinde sevgi ifadelerini ele alarak, Yusuf Has Hacib'e sevgilerimizi sunmak için bir yol bulmuş olduk.

BULGULAR

1) Sev-

87 beyitte görülür.

1 beyitte "peygamber" için kullanılır:

4339) bular ehl-i beyt ol habibka kadaş
habib savçı hakkı üçün sev adaş

- Bunlar ehl-i beyttir; peygamberin uruğudur; ey kardeş, sen de onları, sevgili peygamber hakkı için sev.

23 beyitte "yöneten, itaat ettiren" için kullanılır:

5806) uzun kıldı elging yorık kıldı söz
sever sevmez erse sanga açtı köz

- O sana salahiyet verdi ve emirlerinin dinlenmesini sağladı; dost-düşman, herkes sana bakıyor.

117) severin esen tut yagısın kötür
sevinçin tolu tut sakınçın kotur

- Onun sevdiğini esen tut, düşmanını ortadan kaldır; sevincini daim kıl, kederini yom et.

3094) budun inçke tegdi turuk semridi
severi bedüdi yagı yavrıdı

- Halk huzura kavuştu, zayıflar kuvvetlendi; onu sevenler yükseldi, düşmanları zayıfladı.

2150) öküş sevmegüçi severi az ol
kerişi telimrek ereji az ol

- Sevmeyeni çok, seveni nadirdir; didinmesi çok rahatı azdır.

6419) severing öküş bolsu sevmezlering
saçılsu birerin kingüsü yiring

- Dostların çok olsun, düşmanların perişan olsun, memleketin genişlesin.

1468) severim sen erding ay ilig manga
sini kumarumnı kodtum sanga

- Ey hükümdar, benim en çok sevdiğim insan sendin; faydalı mirasımı sana bırakıyorum.

2585) bütün çın sevigli bagırsak kişi
yakın yortsa begke küdezse başı

- Onun başını korumak için, itimatlı doğru, onu seven ve ona gönülden bağlı insanları beyin etrafında bulundurmalıdır.

2608) bagırsak tapugçı beg asgın tiler
beg asgın tilegli begin çın sever

- Candan bağlı olan hizmetkâr beyin faydasını ister; beyin faydasını isteyen beyini gerçekten sever.

2867) bagırsak kerek ked begini sever
uvutlug kerek ked özini yıgar

- Aşçı-başı sadık olmalı ve beyini çok sevmeli; nefsine hakim ve haya sahibi bir kimse olmalıdır.

4109) özüngni arıg tut kamugdın sıngar
arıg ol bu begler arıg neng sever

- Her bakımdan kendini temiz tut; bu beyler temizdir ve temiz şeyleri severler.

714) ilig aydı uktum aya kut sini
katıg sevdim erdi irer sen mini

- Hükümdar: -Ey saadet, seni anladım; seni çok sevmiştim; fakat sen benden ayrılmak istiyorsun-dedi-

532) idi sevdi könglüm anı tapladı
ilig topgınga bu yaragay tidi

- Onu çok ve gönülden sevdi, beğendi; onu hükümdarın hizmetine layık gördü.

3184) kalı beg tili yumşak erse süçig
anı sevdi budnı ulug tut kiçig

- Eğer beyin dili yumuşak ve tatlı ise, onu, büyük-küçük, bütün halk sever.

2084) körügli yüzin körse sevse körüp
ili budnı baksa küvense turup

- Yüzünü gören herkes, bakınca, onu sevmeli, memleketi ve halkı ona bakıp, güvenle yaşamalıdır.

2299) isiz edgü birle yaraşmaz bolur
köni egri birle küreşmez bolur

- Kendisinden korkmaları için, onun kötülere karşı heybetli görünmesi, sevmeleri için de yumuşak huylu kimselere iyi davranması lazımdır.

2543) irig tapnurı kim bagırsak seve
tapınmaz kayusı yorıglı yava

- Kim gönülden severek hizmete gayret ediyor, kim hizmet görmeyerek, boşuna geziyor.

46) köngül badım emdi anıng yolınga
sevip sözi tuttum bütüp kavlınga

- Hükümdar nasıl hareket etmelidir ki, halk da ona o şekilde itaat etsin.

4786) mini ol tiledi eng aşnu sevip
anı men tiler boldum emdi ivip

- İl önce, severek, o beni arzuladı; ben de şimdi çırpınarak, onu arar oldum.

5134) sini teg telim beg keçürdi sevip
sanga ma anundı keçürgey ivip

- Senin gibi birçok beyleri sevdi ve nihayet onlardan yüz çevirdi; şimdi senin için hazırlandı, fakat seni de çabuk bırakacaktır.

450) sevigli sevinçin anı ögdiler
yagıları eştip boyun egdiler

- Sevenler sevinçle onu öğdüler; düşmanları bunu duyarak boyun eğdiler.

1773) sevigli telim boldı sevmez yagı
ilin kodtı kaçtı süzüldi tagı

- Onu sevenler çoğaldı, sevmeyen ve düşman olanlar ülkesini bırakıp, kaçtı; artık meydanda toz –duman namına bir zerre kalmadı.

4219) sevigli öküşrek tilese özüng
tuz etmek yitürgil açuk tut yüzüng

- Seni daha çok sevmelerini istersen, onlara tuz-ekmek yedir ve her vakit güler yüz göster.

6419) severing öküş bolsu sevmezlerig
saçılsu birerin kingüsü yiring

- Dostların çok olsun, düşmanların perişan olsun, memleketin genişlesin.

1 beyitte "kadın" için kullanılır:

4494) tözü halk sever ol kişi körkini
meger tengri fazlı küdezse anı

- Kadının güzelini herkes arzular; fakat onu ancak Tanrının fazlı koruyabilir.

2 beyitte "dost-düşman" anlamlarıyla kullanılır:

5806) uzun kıldı elging yorık kıldı söz
sever sevmez erse sanga açtı köz

- O sana salahiyet verdi ve emirlerinin dinlenmesini sağladı; dost-düşman, herkes sana bakıyor.

5582) üçünçi yagıka yagı bolsalar
severing kim erse anı sevseler

- Üçüncüsü senin dostuna dost ve düşmanına düşman olmalıdır.

2 beyitte "Ay Toldı" ile ilgili olarak kullanılır:

530) körüp sevdi hacib bu ay toldını
tilinde yorıttı kamug ögdini

- Hacib bu Ay-Toldı'yı gördü ve sevdi; onu çok medih ve sena etti.

628) seve baktı ilig avıttı özin
bu ay toldı terkin evürdi yüzin

- Hükümdar ona sevgi ile baktı ve gönlü rahat etti, fakat Ay-Toldı hemen başını çevirdi.

40 beyitte "insanlığın vasıfları, görevleri" ile ilgili olarak kullanılır:

1898) sever sevmezin öz bileyin tise
köngülke baka körgü bilgey basa

- Sevip-sevmediğini anlamak isterse, insan gönüle bakmalı; bu gönülden anlaşılır.

6360) neçe edgü kılsa et özke seve
angar ança yavlak kılur bu cefa

- Bir kimse ne kadar vücudu sever ve ona iyilik ederse, o da ona o kadar cefa ve kötülük eder.

933) kalı sevmeyin kör bu edgü kişig
kalı ögmeyin men bu edgü işig

- Bu iyi insanı nasıl sevmeyeyim; bu iyi işi nasıl öğmeyeyim.

1127) sakınçka sızar kör erejke irer
severin bulur bulsa terkin yirer

- Kederden zayıflar, rahattan usanır, sevdiğini bulur, bulunca, çabuk yerer.

2810) severig sevügsüz kılayın tise
tilin aygu nengni tıdıp birmese

- Sevilen kimseyi gözden düşürmek ve onu sevimsiz yapmak istenilirse, vad edilen şeye mani olmak ve vermemek kafidir.

401) seviglini sevmez keyik teg kaçar
kaçıglıka yağçur adakın kuçar

- Seveni sevmez, ondan geyik gibi kaçar; kaçana yapışır, onun ayağına sarılır.

1895) sever men tiyü barça davi kılur
bu davika mani negü teg bolur

-Herkes sevdiğini iddia eder; bu iddianın manası nedir?

898) sever barça yalnguk tiler arzular
anı koldaçılar nelük buldılar

- Onu bütün insanlar sever, diler ve arzularlar; fakat isteyenler bu iyiyi nasıl elde ederler?

1661) kılınç edgü bolsa kamug halk sever
kılıkı köni bolsa törke agar

- İyi hareket eden kimseyi herkes sever; dürüst tabiatlı olan insan baş-köşeye çıkar.

1898) sever sevmezin öz tileyin tise
köngülke baka körgü bilgey basa

- Sevip-sevmediğini anlamak isterse; insan gönüle bakmalı; bu gönülden anlaşılır.

1902) sever sevmezin öz bileyin tise
sanga tetrü baksa közi belgülüg

- Birinin sevip- sevmediğini bilmek istersen, gözüne dikkat et; sana doğru bakınca, gözünden belli olur.

3270) tözi yalnguk oglı sever edgüni
bu edgü kayu ol ögeyin anı

- Bütün insan-oğulları iyiyi severler; iyi nerede, ben de onu öğeyim.

4210) sever sevmezin sen bileyin tise
sevügrek nengin kol ukulgay basa

- Seni sevip – sevmediğini anlamak istersen, ondan çok sevdiği bir şeyini iste, derhal anlaşılır.

5530) sever sevmezig me seçe tut öngin
severke sevüg bol yagıka yalın

- Seni seven ve sevmeyenleri de iyice ayırt et; sevene karşı sevimli ve düşmana karşı da yalın ateş gibi ol.

6578) kimi sevdim erse sevüg cança tuttum
cefa keldi andın kimi met seveyi

- Kimi sevdim ise, onu sevgili canım gibi tuttum; fakat ondan da cefa geldi; artık kimi seveyim.

4478) sini sevge sindin adın bilmegey
yaragsız ya tengsiz kılık kelmegey

- Böylesi seni sever ve senden başkasını tanımaz, yakışık olmayan münasebetsiz hareketlerde de bulunmaz.

4258) atıng edgü bolgay sini sevgeler
sanga katlayın tip tözü ivgeler

- Böylece adın iyi olur; insanlar da seni severler ve herkes seninle dost olmağa can atar.

4342) olarnı katıg sev agırla sözin
biliglerin ögren öküş ya azın

- Onları pek çok sev ve onlardan hürmetle bahset; çok veya az, onların bilgilerini öğren.

534) kimi sevse aybı kör erdem bolur
kimi sevmese erdem öktem bolur

- İnsan kimi severse, onun kusuru fazilet olur; kimi sevmezse, onun fazileti kusur görünür.

536) köngül kimni sevse mün erdem bolur
kamug tetrüsi ong kokuzı tolur

- Gönül kimi severse, onun kusuru fazilet olur; bütün ters işleri doğru ve eksikleri tam görünür.

537) köngül kimni sevse kamugı sevüg
körür közke ursa körünmez bolur

- Gönül kimi severse; onun her şeyi sevimli olur; gören göze vursa, o bile kötü görülmez.

3478) kimi sevse ermiş köngül arzulap

tilin sözde atı yorır söz ulap

- Gönül arzulayarak, kimi severse, her sözde onun adı dilinden düşmezmiş.

3480) köngül kimni sevse körür közde ol

közün kança baksa uçar yüzde ol

- Gönül kimi severse, göz daima onu görür, göz nereye bakarsa, orada o uçar.

541) sanga men kereking baka turga men

kamug işleringni seve kılga men

- Senin için gerekli olan şeyleri ben takip edeceğim ve bütün işlerini severek yapacağım.

663) seve baktıng erse közüm yümdüküm

sanga körkitür men negü erdüküm

- Sen sevgi ile bakınca, ben gözümü yummak suretiyle, sana nasıl olduğunu göstermek istedim.

665) yana sözleding sen yime sözledim

seve baktıng erse yüzüm kizledim

- Sen tekrar konuştun, ben de cevap verdim; sevgi ile bakınca; yüzümü sakladım.

699) mini terk bulumaz tilegli seve

kalı bulsa tutmaz kılur terk yava

- Seven ve isteyen beni kolay bulamaz; bulsa bile tutamaz ve çabuk kaybeder.

3692) köngül taplamadı bu işni seve

özüm yandı emdi bu sözdin ive

- Gönül bu işi severek arzu etmediğinden, ben de bundan vazgeçtim.

1901) sevigli kişinig yüzi belgülüg

tili açsa mani sözi belgülüg

- Seven insan yüzünden bellidir; ağzını açsa, sözünün manasında sevgi kendisini gösterir.

5530) sever sevmezig me seçe tut öngin

severke sevüg bol yagıka yalın

-Seni seven ve sevmeyenleri de iyice ayırt et; sevene karşı sevimli ve düşmana karşı da yalın ateş gibi ol.

6201) severin bulup körse sevnü küle

kalır adrılurda bu kadgu bile

- Sevdiklerini bulunca, onlara sevinerek ve gülerek bakar; ayrıldığı zaman yine kederi ile baş başa kalır.

2856) arıglıknı sevmiş turur bir bayat

arıglık bile er bulur edgü at

- Tanrı temizliği sever, temizlik ile insan iyi ad kazanır.

5598) sini tengri sevgey könilik üçün

könide adın kılma halkka öçün

- Sen doğrulukla Tanrı'nın sevgisini kazanırsın, halka kızıp onlara karşı doğruluktan ayrılma.

4338) bularnı katıg sev köngülde berü

nengin edgülük kıl baka tur körü

- Bunları pek çok ve gönülden sev; onlara iyi bak ve yardımda bulun.

2846) arıg bolsa aşçı arıg aş birür

arıg bolsa aş suv seve ked yilür

- Aşçı temiz olursa, temiz yemek verir; yemek temiz olursa, seve-seve yenilir.

5530) sever sevmezig me seçe tut öngin

severke sevüg bol yagıka yalın

- Seni seven ve sevmeyenleri de iyice ayırt et; sevene karşı sevimli ve düşmana karşı da yalın ateş gibi ol.

4541) severing eşitgey elig tutmagay

sini sevmegüçi küle tunmagay

- Sevenlerin duyar fakat yardımına koşmazlar; seni sevmeyenler ise gülmek için bir fırsat bulurlar.

5582) üçünçi yagıka yagı bolsalar

severing kim erse anı sevseler

- Üçüncüsü senin dostuna dost ve düşmanına düşman olmalıdır.

2910) kişi emgek ıdsa tiriglik ıdıp

anı sevgü yüdgü yüdürse yüki

- İnsanın ömür boyunca emek verdiğini sevmeli ve yüklenince de bunun külfetine katlanmalıdır

401) seviglini sevmez keyik teg kaçar
kaçıglıka yapçur adakın kuçar

- Seveni sevmez, ondan geyik gibi kaçar; kaçana yapışır, onun ayağına sarılır.

3 beyitte "sevgili" için kullanılır:

3516) negü tir eşitgil bu sevmiş kişi
sevügke sevüg aybı erdem başı

- Sevmiş insan ne der, dinle; seven nazarında sevgilinin kusuru en büyük fazilettir.

5049) köngül kimni sevse tilese bakın
neçe yir yurak erse boldı yakın

- Gönül birini sever ve arzu ederse, onun bulunduğu yer ne kadar uzak olursa olsun, yine yakın görünür.

1896) yanut birdi ögdülmiş aydı bolur
sevüg yüzke baksa severin bilür

- Ögdülmiş cevap verdi ve : - Baş üstüne; insan sevgilinin yüzüne bakınca, sevdiğini anlar-dedi.

6 beyitte "dünya sevgisi" anlamıyla kullanılır:

3518) özüng dünya sevmiş nişanı bu ol
kamug aybın erdemke tutmış köngül

- Senin dünyayı sevdiğinin alameti budur; onun bütün kusurlarını gönlün fazilet gibi kabul etmiş.

1172) mini ardı dünya okıdı seve
köngül birdim erse irikti ive

- Dünya beni aldattı; severek yanına çaırdı; ona gönül verdim, fakat benden çabuk bıktı.

6151) kalı sevmez öz kör bu dünya nengin
tü nimet talu yüz kılınçın yangın

- Bu dünya malını, türlü nimetini, güzel yüzlülerin naz ve işvelerini insan nasıl sevmez.

3082) aya ög köngüllüg ukuşlug odug
ayı sevme dünya tokıgay yodug

- Ey akıl ve gönül sahibi, anlayışlı ve uyanık olan insan, bu dünyaya hiç gönül verme, onun beklenmedik yerlerde sana zararı dokunur.

3089) aya yolda azmış başı tezginük
ayı sevme dünyag tüpi ol üyük

- Ey yoldan azmış, başı dönmüş adam, bu dünyaya hiç gönül verme, onun dibi bataklıktır.

6633) sanga ma itindi bezenip küler
ayı sevme azrakkına katgura

- Şimdi de senin için hazırlandı; süslenip, yüzüne güler; ona çok fazla bağlanma; gaflet içinde o kadar çok sevinip, gülme.

1 örnekte "içki bağımlılığı" anlamında kullanılır:

339) üçünçi takı bir bor işçe seve
siziksiz bu er boldı birtem yava

- Üçüncüsü ise- içki iptilasıdır; buna tutulan kimse, şüphesiz tamamen boşuna yaşamış olur.

1 beyitte "şeytan" ile birlikte kullanılır:

3523) bayat yirmişi ol bu yek sevmişi
takı artukı ol sevüp salmışı

- Bu şeytanın sevdiği Tanrı'nın yerdiğidir; Tanrı'nın sevip bıraktığını ise; o daha çok sever.

2 beyitte " Tanrı" için kullanılır:

4763) sevüg bolmasa tap idim sevmişi
yagım yek turur öz yagılamışı

- Rabbimin zikri bana kafi bir iştir ve yerinde bir sevinçtir; onun emirlerini yerine getirmek, benim için kafi bir meşgaledir.

4788) bu mundag idimni kalı sevmeyin
tilep bulguka öz kalı ivmeyin

- Böyle rabbimi nasıl sevmem; onu arayıp bulmak için, nasıl çırpınıp durmam.

<u>2) Sevda</u>

2 beyitte görülür.

6012) bu sevda küçenmiş bolur ay kadaş
ot içgü mengesin arıtgu adaş

- Ey kardeş, onun sevdası kuvvetlenmiştir. Ey dostum; o ilaç içmeli ve beynini temizlemelidir.

6590) ya sevda küçedip mengim artadı ol

közüm kemü körnür özüm hab içeyi

- Veya sevda çoğalarak, beynime mi tesir etti veya gözüme mi öyle görünüyor; ben bir ilaç içeyim.

3) Sevit-

20 beyitte görülür.

1 beyitte " kadın" için kullanılır:

400) ara kılkı kız tep kılınçı silig
sevitür sunup tutsa birmez elig

- Bazen edası kız gibidir, tavrı güzeldir, kendisini sevdirir; fakat tutmak istedin mi, elini vermez.

3 beyitte "yöneten, itaat ettiren" için kullanılır:

2229) kerek köngli kodkı ma yumşak tili
bu ol kör kişike sevitür yolı

- Vezirin gönlü alçak ve dili yumuşak olmalıdır; böylelikle insan kendisini başkalarına sevdirir.

2294) kılınçı ongay bolsa kodkı köngül
budunka sevitür özin bu yang ol

- Kumandan iyi tabiatlı ve alçak gönüllü olmalıdır; o böylelikle kendisini halka sevdirir.

2459) sevitür yüzi körki körklüglüki
yaraşur kirip çıksa ersigliki

- Yüzü ve kıyafetinin güzelliği onu sevdirir; huzura girip-çıkarken merdane tavrı iyi tesir yapar.

1 beyitte "yönetilen, itat eden" için kullanılır:

582) yükündi iligke kör açtı sözin
süçitti sözi hem sevitti özin

- Hükümdarın huzurunda eğildi ve söze başladı; tatlı-tatlı sözleri ile kendisini sevdirdi.

8 beyitte "insanlığın vasıfları, görevleri" ile ilgili olarak kullanılır:

2230) köngül kodkı bolsa sevitür kişig
sevitmiş kişiler avıtur işig

- Alçak gönüllülük insanı sevdirir; kendisini sevdiren kimseler arkadaşlarını da memnun ederler.

2623) amul bolsa ötrü atanur tüzün
silig bolsa kılkı sevitür özün

- İnsan sakin tabiatlı olursa, ona halim denilir; nazik kimse, kendisini herkese sevdirir.

533) negü tir eşitgil sevitmiş kişi
sevitse kişi kör men erdem başı

- Dinle, kendisini sevdiren insan ne der; insan kendisini sevdirirse, onun kusuru en büyük fazilet telakki edilir.

1893) sevitmiş yüzin körse közke tatıg
köngül arzusın bulsa özke tatıg

- Göz için, sevdiği yüzü görmek zevktir; gönül için arzusuna kavuşmak zevktir.

3687) ne edgü bilig birdi bilgi bedük
sevitmiş sevüglerke köngli süzük

- Bilgisi derin ve kendisini herkese sevdirmiş olan, temiz gönüllü insan ne iyi bilgi vermiştir.

3704) idi yakşı aymış sevitmiş kişi
vefaka çavıkmış sevügler başı

- Vefası ile şöhret bulmuş, sevmiş ve kendisini de sevdirmiş olan insan çok güzel söylemiş.

5531) yırak tut sevinçing tilemez kişig
sevitme angar birme kılgu işig

- Senin memnun olmanı istemeyen kimseyi kendinden uzak tut; ona başkaldırana da sevdirme ve ona hiçbir vazife verme.

4280) kamugka sevitmek tilese özüng
köngül til biriktür süçig tut sözüng

- Kendini herkese sevdirmek istersen, sözün ve fikrini birbirine uygun ve dilin tatlı olsun.

4 beyitte " dünya sevgisi" ile ilgili olarak kullanılır:

6562) idi kiçki dünya öküş ardı hakıg
kayusında men men ne munça sevittim

- Çok eski olan bu dünya birçok halkları aldatmıştır; ben hangisindenim, neden bu kadar onu kendime sevdirdim.

3513) bu dünya özin ked sevitmiş sanga
kamug aybı erdem körünmiş sanga

- Bu dünya kendisini sana çok sevdirmiş; onun bütün kusurları sana fazilet gibi görünmüş.

3515) sevitmiş üçün dünya aybı kamug
sanga bolmış erdem ay ilde ulug

- Ey memleketin büyüğü, dünya kendisini sevdiği için, onun bütün kusurları sana fazilet gibi gelmiş.

3548) sevitse kimi dünya ahır sürer
avıtsa kadgu birle yana yavrıtur

- Dünya önce kendisini sevdirir; fakat sonra seveni kovar; huzur içinde avutur, fakat çabucak ondan bıkar.

2 beyitte "sevgili" ile birlikte kullanılır:

6618) sıkadım sevittim köngül birdi terk
takı ma belingler birerde yire

- Okşadım, ısındırdım, çabucak bana gönül verdi; yine de ara-sıra ürküyor, korkuyor.

3479) sevitmiş negü tir bu beytig okı
sevüglüg yüzi ol köngül toklukı

- Şu beyti oku, kendisini sevdirmiş insan ne der; gönlü doyuran, sevgilinin yüzüdür.

1 beyitte " Ay Toldı" için kullanılır:

594) ilig aydı ay toldı kördüm sini
sevitti bu körküng bu kılkıng mini

- Hükümdar dedi: - Ay-Toldı seni gördüm; senin bu görünüşün, tavır ve hareketin beni sevindirdi.

<u>4) Sevmegüçi</u>

3 beyitte görülür.

2 beyitte " insanlığın vasıfları, görevleri" ile ilgili olarak kullanılır:

2150) öküş sevmegüçi severi az ol
kerişi telimrek ereji az ol

- Sevmeyeni çok, seveni nadirdir; didinmesi çok, rahatı azdır.

4541) severing eşitgey elig tutmagay
sini sevmegüçi küle tınmagay

- Sevenlerin duyar, fakat yardımına koşmazlar; seni sevmeyenler ise gülmek için bir fırsat bulurlar.

1 beyitte " yöneten, itaat ettiren" için kullanılır:

5496) severig sevindür kör açıg birip
sini sevmegüçini sürgil serip

- Dostlarını ihsanlarda bulunarak, sevindir; düşmanlarını acımadan sürgün et.

5) Sevüg

59 beyitte görülür.

7 beyitte " peygamber" için kullanılır:

6604) ilahi ruzi kıl sevüg savçı yüzin
yime tört işining yüzini bolayı

- Ey rabbim, sevgili Peygamberimizin didarını bana nasip et; bir de onun dört arkadaşının yüzlerini göreyim.

30) sevüg savçı birle kopurgıl unı
elig tuttaçı kıl könilik küni

- Mahşer günü beni sevgili Peygamber ile birlikte haşret, onu bana şefaatçi kıl.

34) sevüg savçı ıdtı bagırsak idi
budunda talusı kişide kedi

- Esirgeyen rabbim halkın en seçkini ve insanların en iyisi olan sevgili peygamberi gönderdi.

47) ilahi küdezgil mening könglümi
sevüg savçı birle kopur kopgumı

- Ey Tanrım, benim gönlümü gözet; kıyamette beni sevgili peygamber ile birlikte haşret.

1348) sevüg savçıka ming meningdin selam
tegürsün bayatım kesüksüz ulam

- Tanrı benden sevgili Peygambere, devamlı olarak binlerce selam eriştirsin.

3730) öküş ming selamım evüg savçıka
ol edgü kulavuz köni yolçıka

- Sevgili resule, o doğru rehber ve iyi kılavuza binlerce selam.

3905) tümen ming selamım sevüg savçıka
tegürsün bayatım köni yolçıka

- Tanrı sevgili resule, o doğru yolu gösterene, yüz binlerce salat ve selamımı eriştirsin.

1 beyitte " Zühre yıldızı" için kullanılır:

135) sevüg yüz urundı bişinçi sevit
seve baktı erse sen özni avıt

- Beşincisi Zühre'dir, sevimli yüzünü gösterir; sana severek bakarsa, müsterih ol.

27 beyitte "insanlığın vasıfları, görevleri" için kullanılır:

4210) sever sevmezin sen bileyin tise
sevügrek nengin kol ukulgay basa

- Seni sevip- sevmediğini anlamak istersen, ondan çok sevdiği bir şeyini iste, derhal anlaşılır.

2810) severig sevügsüz kılayın tise
tilin aygu nengni tıdıp birmese

- Sevilen kimseyi gözden düşürmek ve onu sevimsiz yapmak istenilirse, vad edilen şeye mani olmak ve vermemek kafidir.

315) sevügrek atın er kişenlig tutar
kereklig atın kör küdezlig tutar

- İnsan çok sevdiği atını köstekli tutar; lüzumlu atını muhafaza altına alır.

3687) ne edgü bilig birdi bilgi bedük
sevitmiş sevüglerke köngli süzük

- Bilgisi derin ve kendisini herkese sevdirmiş olan, temiz gönüllü insan ne iyi bilgi vermiştir.

1871) kiçigi seviglig karısı amul
özi tütün alçak kör asgı öküş

- Küçüklüğü sevimli, ihtiyarlığı sakin, kendisi halim, alçak gönüllü ve çok faydalıdır.

3704) idi yakşı aymış sevitmiş kişi
vefaka çavıkmış sevügler başı

- Vefası ile şöhret bulmuş, sevmiş ve kendisini de sevdirmiş olan insan çok güzel söylemiş.

3516) negü tir eşitgil bu sevmiş kişi
sevügke sevüg aybı erdem başı

- Ey hakim, şu beyit imdi bana benzer; bunu okumalı ve ona göre hareket etmelidir.

5530) sever sevmezig me seçe tut öngin
severke sevüg bol yagıka yalın

- Seni seven ve sevmeyenleri de iyice ayırt et; sevene karşı sevimli ve düşmana karşı da yalın ateş gibi ol.

4808) köngüldin çıkargu kamug dünyasın
angar ötrü kirse bayat sevgi çın

-Asıl insan böyle iyilik yapar ve onun adı dünyada ebedi kalır.

3514) tang ermez seningdin meselde kelir
kayu neng sevüg bolsa aybı barır

- Sana hayret etmem; meselde de vardır; hangi şey sevilirse, onun kusurları görünmez.

2232) budunda sevüg boldı kodkı kişi
sevügsüz bolur küngli katkı kişi

- Alçak gönüllü insan halk arasında sevimli olur; haşin ve kibirli adam ise, sevimsiz olur.

2839) kayu nengke emgek katılsa öküş
sevüg boldı ol neng kamugda küsüş

- Hangi işe çok emek sarfedilmiş ise, insan onu sever ve onu her şeyden aziz tutar.

1327) kadaş yak yagukka yakınlık ula
ulugka kiçigke sevüg bol küle

- Kardeş ve akrabaya yakınlık göster; güler yüzle büyüğün ve küçüğün gönlünü al.

6100) kişi ödrümi kör kişini yular
sevüg can yuluglap sevinçin tiler

- İnsanların seçkini insanları kurtarır; onların sevinci uğrunda kendi sevgili canını feda eder.

336) eşitgil negü tir biliglig kişi
biliglig sözi çın sevüg can tuşı

- Dinle, bilgili adam ne der: Bilgili sözü, gerçekten, sevgili can gibidir.

1854) isig yüzlüg ol kör kamugka sevüg
kişilerke andın asıglar ülüg

- Sıcak yüzlü, herkes için sevimlidir; insanlar ondan fayda görür.

1896) yanut birdi ögdülmiş aydı bolur
sevüg yüzke baksa severin bilür

- Ögdülmiş cevap verdi ve: Baş-üstüne; insan sevgilisinin yüzüne bakınca, sevdiğini anlar dedi.

10 beyitte " can" ile birlikte kullanılır:

2840) kayu nengke ıdsa tiriglik kişi
sevüg boldı ol neng sevüg can tuşı

- İnsan ömrünü hangi şeye sarfederse, o şey sevgili can kökü gibi olur.

2909) kayu nengke kirse kişi emgeki
sevüp boldı ol meng sevüg can köki

- İnsanın hangi şeye emeği geçerse, o şey sevgili can kökü gibi olur.

6578) kimi sevdim erse sevüg cança tuttum
cefa keldi andın kimi met seveyi

- Kimi sevdim ise, onu sevgili canım gibi tuttum; fakat ondan da cefa geldi; artık kimi seveyim.

6574) idim mungka tegdim vefasızka tuştum
vefalıg kim erki sevüg can birgey

- Ey rabbim, sıkıntı içindeyim, vefasızlara rastladım; vefalı acaba kimdir, ona sevgili canımı feda edeyim.

6537) adaş koldaşımka sevüg can teg erdim
yagım boldı erse tosun teg suçıttım

- Kardeş ve arkadaşlar için sevgili can gibi idim; düşmanım ise; haşarı tay gibi sıçrattım.

6290) toguglı ölür ök sevüg can barur
kerek beg kerek kul ne savçı kalur

- Her doğan ölür, sevgili can gider; dünyada ne bey, ne kul, ne de peygamber kalır.

3758) bu tört neng manga bir sanga tapnayın
sevüg can yuluglap özüm itneyin

- Bu dört şeyi bana temin et, sana kulluk edeyim; sevgili canımı feda ederek, kendimi emrine hazır bulundurayım.

3781) orunçak turur bu sevüg can revan
orunçak yana bir kötürmez bu can

- Bu gidecek olan sevgili can emanettir; emanet olan bir şey başkasına emanet olarak bırakılamaz.

2281) angar tirlür ötrü ör ersig eren
sevüg can yuluglap yatur tag kayan

- Böyle olursa, onun etrafına mert yiğitler toplanır ve tatlı canlarını feda ederek cesetlerinden dağlar ve kayalar meydana getirirler.

2404) er at körse ötrü sevinçlig bolur
yagı ogrı bolsa sevüg can birür

- Askerler bunu görünce, sevinirler; savaş günlerinde de sevgili canlarını feda ederler.

7 beyitte " altun ve kümüş" için kullanılır:

2746) sevüg neng bu can canda yigrek sevüg
kümüş altun ol canda kedrek sevüg

- Bu can sevilecek bir şeydir, ondan daha çok sevilecek şey, altın ve gümüştür; o candan çok daha kıymetlidir.

2743) yanut birdi ögdülmiş ilig kutı
sevüg neng bu altun kümüş can otı

- Ögdülmiş cevap verdi: - Ey devletli hükümdar, altın ve gümüş sevinilecek şeydir ve cana ilaçtır –dedi.

2746) sevüg neng bu can canda yigrek sevüg
kümüş altun ol canda kedrek sevüg

- Bu can sevilecek bir şeydir, ondan daha çok sevilecek şey, altın ve gümüştür; o candan çok daha kıymetlidir.

2840) kayu nengke ıdsa tiriglik kişi
sevüg boldı ol neng sevüg can tuşı

- İnsan ömrünü hangi şeye sarfederse, o şey sevimli can kadar kıymetli olur.

2909) kayu nengke kirse kişi emgeki
sevüg boldı ol neng sevüg can köki

- İnsanın hangi şeye emeği geçerse, o şey sevgili can kökü gibi sevilir.

2942) sevüg can özele iminde imin
kolup bulmadım men özümde öngin

- Aradım, aziz can için kendimden daha emin başka bir kimse bulamadım.

2980) kişi edgülükke sevüg can birür
bir edgü yanutı on edgü kılur

- İnsan, iyiliğe karşılık, aziz canını verir; bir iyiliğe karşı on iyilik yapar.

10 beyitte " sevgili" için kullanılır:

1894) yana aydı ilig ay ögdülmiş ay
seviglig nişanı negü ermiş ay

- Hükümdar tekrar sordu:- Ey Ögdülmiş söyle; sevgilinin nişanesi nedir?

3479) sevitmiş negü tir bu beytig okı
sevüglüg yüzi ol köngül toklukı

- Şu beyti oku, kendisini sevdirmiş insan ne der; gönlü doyuran sevgilinin yüzüdür.

3517) sevüglüg nişanı bu ol belgülüg
sevüg aybı erdem bolur ay külüg

- Ey şöhretli, sevgilinin nişanı, hakikatte şudur: sevilenin kusuru fazilet olur.

4961) kalık bütrü tuttı sevügler başı
ajun boldı zengi habeş kırtışı

- Göğün her tarafı aşık kaşları ile doldu; dünya zenci-habeş derisine büründü.

1899) sevügler yüzinde bolur belgü neng
közin közke tikse anı bilgü teng

- Sevgililerin yüzünde bunu belirten bir alamet bulunur; göz-göze gelince, onlar birbirlerini anlarlar.

6302) ay könglüm talusı sevüg canka can
seningsiz negü teg tirilsü revan

- Ey gönlümün tacı, sevgili cana can; sensiz bu fani can nasıl yaşasın.

5680) sevüg külçirer tep yarudı ajun
sakınç kısga boldı sevinçler uzun

- Dünyanın yüzü, sevgilinin gülümsemesi gibi, parladı; kederler dağıldı ve sevinçler başladı.

3284) kodı ıdtı kesme yaruk yüz tudı
sevüg zülfi toldı yokaru kodı

- Perçemi aşağı salıverdi, parlak yüzü kapandı ve güzel zülfü her tarafı kapladı.

3516) negü tir eşitgil bu sevmiş kişi
sevügke sevüg aybı erdem başı

- Sevmiş insan ne der, dinle; seven nazarında sevgilinin kusuru en büyük fazilettir.

3517) sevüglüg nişanı bu ol belgülüg
sevüg aybı erdem bolur ay külüg

- Ey şöhretli, sevgilinin nişanı, hakikatte şudur: sevilenin kusuru fazilet olur.

1 beyitte "Tanrı" için kullanılır:

4763) sevüg bolmasa tap idim sevmişi
yagım yek turur öz yagılamışı

- Rabbimin sevdiği iler kafi gelmezse, mücadele etmek için, düşmanım olan şeytan vardır.

4 beyitte " yöneten, itaat ettiren" için kullanılır:

3458) ilig me idi edgü sultan turur
budunka bagırsak sevüg can turur

- Hükümdar çok iyi bir padişahtır; çok merhametli, halkın candan sevdiği bir insandır.

4120) birisi bu begler sözin tutgu beg
küdezgü anı öz sevüg canı teg

- Biri- bu beylerin sözünü sözlerin beyi olarak kabul etmeli ve onu kendi sevgili canı gibi tutmalıdır.

4989) ilig me idi edgü sultan turur
çıgayka yavuzka sevüg can turur

- Hükümdar da çok iyi bir sultandır; fakirler ve suçlular ihsan ve affından dolayı, onu canları gibi severler.

5483) er at köp kalın tut sevindür sene
sevüg canın birgey sanga bir küne

- Adamların çok ve kalabalık olsun, onları sevindir; onlar da bir gün senin için sevgili canlarını verirler.

1 beyitte "kul sevgisi" anlamında kullanılır:

3920) bayat kizledi kör sevügrek kulın
bu kullar ara halk tanumaz tilin

- Tanrı sevdiği kullarını gizlemiştir; halk bu kullar arasında onları tanıyamaz.

6) Sevül-

1 beyitte görülür.

"Yöneten, itaat ettiren" için kullanılır:

2071) ay ilig bu kaç neng kerek begke kör

budunka sevülse orun bolsa tör

- Halk tarafından sevilmesi ve itibar görmesi için, ey hükümdar, beyin şu bir şeye sahip olması lazımdır.

7) Bagırsak

115 beyitte görülür.

2 beyitte " peygamber" için kullanılır:

5839) anıngda bagırsak takı kim bolur

özi kadgusın kodtı bizni kolur

- Ondan daha merhametli kim olabilir; kendi derdini bırakmış, bizim için Tanrıdan mağfiret niyaz eder.

34) sevüg savçı ıdtı bagırsak idi

budunda talusı kişide kedi

- Yine bil ki, bu kitap herkese yarar, fakat memleket ve şehirleri idare için, hükümdarlara daha çok faydalı olur.

10 beyitte " yöneten, itaat ettiren " için kullanılır:

2768) bagırsak kişi ol kişi ödrümi

bagırsaknı bek tut ay er ködrümi

- İçten bağlı kimse insanların seçkinidir; içten bağlı olan kimseyi sıkı tut, ey insanların ileri geleni.

5197) bagırsak bolun barça budnung öze

törü kıl ulugka kiçigke tüze

- Bütün halka karşı merhametli ol; büyüğe küçüğe doğruluk ile hükmet.

2160) tözü halkka könglün bagırsak bolun

tuçı edgülük kıl sen edgü bulun

- Bütün halka içten gelen bir merhamet göster; daima iyilik yap ve kendin iyilik bul.

2169) akı hem tüzün hem uvutlug silig

bagırsak bolup ked küdezse ilig

- Bey, memleketini iyice koruyabilmesi için, bir de asil, haya sahibi, yumuşak huylu ve merhametli olmalıdır.

5528) bagırsak kişig tut özüngke yakın

uvutsuznı özdin yırak ay bilge bügü

- Sana gönülden bağlı olan kimseyi kendine yakın tut, hayasız kimseleri de kendinden uzaklaştır, onlardan kendini koru.

4464) yime yakşı aymış biliglig süzük

budunka bagırsak ne köngli tüzük

- Bilgili, halka merhametli, temiz ve berrak kalpli insan çok iyi söylemiş.

3458) ilig me idi edgü sultan turur

budunka bagırsak sevüg can turur

- Hükümdar çok iyi bir padişahtır; çok merhametli, halkın candan sevdiği bir insandır.

1558) ayur ay bagırsak kişide burun

kapugum kurıttıng kor itting orun

- Ey merhametli insan, ey insanların ileri geleni, kapımı kimsesiz ve yerimi boş bıraktın.

1412) budun koy sanı ol begi koyçısı

bagırsak kerek koyka koy kütçisi

- Halk koyun gibidir; bey onun çobanıdır; çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır.

43) tüzün erdi alçak kılınçı silig

uvutlug bagırsak akı king elig

- Raiyyet onun bu hakkını gözetmeli, hükümdar da onun ten ve canını korumalıdır.

47 beyitte "insanlığın vasıfları, görevleri" için kullanılır:

1943) bagırsakka aytur kişi öz sözin

bagırsak yuluglar kişike özin

- İnsan işini kendisine candan bağlı olana danışır; sadık insan kendisini başkası için feda eder.

1728) takı munda yigrek ayur kör ukuş

bagırsakka can birse ermez öküş

- Bak, akıl bundan daha iyi söyler: şefkatli bir insana canını dahi feda etsen çok değildir.

1947) bagırsaknı bulsa bagırka urun

manga mundag aydı bilig hem ukuş

- Merhametli birini bulursan, bağrına bas; bilgi ve akıl bana böyle dedi.

1946) bagırsaknı ögdi ukuşlug öküş
bagırsak kişiler kişike küsüş

- Merhametli insanı akıllı çok öğdü; merhametli kimse insan için azizdir.

6089) bagırsak bolun barça tınlıg öze
tapug kıl bayatka köngül til tüze

- Her mahluka karşı merhametli ol, gönlün ile dilini bir ederek, Tanrıya ihlasla ibadet et.

5262) bagırsak bolun barça yalnguk öze
kişi yası kolma yorıma aza

- Bütün insanlara karşı merhametli ol, başkalarının zararını isteme, yolunu şaşırma.

4374) bu yanglıg tüşüg uz yörügli bular
biliglig bagırsak bolup edgüler

- Rüyaları böyle iyi yoran bunlardır; onlar bilgileri ve gönülden bağlılıkları ile insana iyilik ederler.

3272) bagırsak bolur halkka edgü kişi
bagırsak bolun boldung edgü kişi

- İyi insan halka karşı şefkatli olur; merhametli olursan, sen de iyi insan olursun.

6576) bagırsak kişi yok ajunda tiledim
bagırsızka könglüm negü teg ulayı

- Aradım, dünyada candan bağlı bir insan yoktur; vefasız kimselere nasıl gönül bağlayayım.

6103) kişilik atı kör iki neng turur
bagırsak biri bir akı neng birür

- İnsanlık adını taşıyabilmek için, iki şey lazımdır; biri merhametli olmak, biri de cömert olup, mal dağıtmaktır.

6102) asıglıg kişi ol kişi ödrümi
bagırsak kişi ol budun ködrümi

- İnsanların seçkini faydalı olan insandır; halk nazarında muteber kimse, merhametli olan insandır.

6086) tirigde bagırsak özüm bolsunı
özümde kidin bu sözüm kalsunı

- Henüz hayatta iken, sana bir iyiliğim dokunsun; ben gittikten sonra bu söz de benden kalsın.

6081) negü tir eşitgil bilig birgüçi
bagırsak bu öt sav erig birgüçi

- Bilgi öğreten, nasihat ve öğüt veren merhametli insan ne der, dinle.

5619) bagırsak kişi özke küzngü bolur
angar baksa kılk yangnı tüzgü bolur

- İçten bağlı olan kimse insana ayna olur; insan ona bakarak, tabiat ve tavrını düzeltebilir.

5543) negü tir eşitgil bagırsak kişi
bagırsaklıkı kör sözinge tuşı

- İçten bağlı olan insan ne der, dinle; onun dili ile gönlü birdir.

5325) negü tir eşitgil ay aslı bedük
bagırsak sözi tutsa asgı ked ök

- Asıl büyük olan ne der, dinle; sana acıyan insanın sözünü tutarsan, çok fayda görürsün.

5095) kişi bar kalın bod boguz agrukı
köni çın bagırsak yok ol ay kılkı

- Etrafımda geçinen kalabalık bir insan kütlesi var; fakat bunlar arasında, ey cömert insan, doğru, dürüst ve sadık kimse yoktur.

4766) negü tir eşitgil bagırsak sözi
üngürde turuglı sakınuk özi

- Mağarada yaşayan, merhametli ve takva sahibi insan ne der, dinle.

4690) telim kördüm emdi agır bolmış er
tıdumadı bogzı üçün boldı yir

- Heder olacak bir hayata tekrar geri dönmek bana yakışır mı, ey merhametli insan.

3496) özüngke bagırsak sening öz özüng
kişike ınanma kesildi sözüng

- Seni en çok düşünen yine bizzat kendinsin, insanlara güvenme; işte o kadar.

1943) bagırsakka aytur kişi öz sözin
bagırsak yuluglar kişike özin

- İnsan işini kendisine candan bağlı olana danışır; sadık insan kendisini başkası için feda eder.

1615) işim barça sındı yok ol bildeçi
kanı bir bagırsak işim kıldaçı

- Bütün işlerim bozuldu, iş bilen yok; bana yardım edecek, candan bağlı bir insan nerede?

107) tüzün kılkı alçak bagırsak köngül
köreyin tise kel munı kör amul

- Asil, alçak gönüllü, şefkatli ve yumuşak huylu bir kimse görnek istersen, gel, onu gör ve gönül rahatına kavuş.

424) bagırsak bütün çın kılınçı köni
tili köngli tüz bolsa bilse munı

- O bana candan bağlı, emniyetli, doğru ve dürüst yaradılışlı, içi-dışı bir ve işten anlar bir kimse olmalıdır.

518) bagırsak tilese özüngke özüng
özüngde bagırsak yok ol kes sözüg

- Eğer kendine candan bağlı birini arıyorsan sözün kısası kendinden daha candan birini bulamazsın.

2852) kamugnı bütün tut küdezgil özüng
özüngke bagırsak sening öz közüng

- Herkese güven, fakat kendini gözet; sana karşı şefkatli olan, senin kendi gözündür.

1357) negü tir eşitgil bagırsak kişi
bagırsaklık ol kör kişilik başı

- İçten bağlı olan samimi insan ne der, dinle; insanlığın başı bu samimiyettir.

2758) negü tir eşitgil bagırsak sözi
bu söz işke tutgıl ay ajun tözi

- Samimi insan ne der, dinle; ey dünyanın temeli, bu söze göre hareket eder.

1358) bagırsak kişining sözi tut savı
bu söz sav sanga bolga devlet avı

- Samimi insanın sözünü ve öğüdünü tut; bu söz ve öğüt sana bir devlet ağı olsun.

1359) bagırsak kişi ol kişide çını
bagırsak sözi tut bedütgey sini

- İnsanların hakikisini sadakatli insandır; sadakatli insanın sözünü tut, o seni büyütür.

1945) negü tir eşitgil bagırsak kişi
bagırsaklık ol kör kişilik başı

- Dinle, şefkatli insan ne der; insanlığın başı merhamettir.

1946) bagırsaknı ögdi ukuşlug öküş
bagırsak kişiler kişike küsüş

- Merhametli insanı akıllı çok öğdü; merhametli kimse insan için azizdir.

2768) bagırsak kişi ol kişi ödrümi
bagırsaknı bek tut ay er ködrümi

- İçten bağlı kimse insanların seçkinidir; içten bağlı olan kimseyi sıkı tut, ey insanların ileri geleni.

2204) negü tir eşitgil uvutlug tüzün
sanga ötler emdi bagırsak özün

- Haya sahibi, yumuşak huylu insan ne der, dinle; bak, acıdığı için sana nasihat verir.

2235) tili köngli bir hem kılınçı köni
uvutlug bagırsak budunda çını

- Sözü, gönlü bir, hareketi doğru, haya sahibi, merhametli ve halk arasında dürüst olarak tanınmış olmalıdır.

3690) kamugda bagırsak özüngke özüng
köngül taplamaz işni kod kes sözüng

- Sana herkesten daha yakın olan kendindir; gönlün tasvip etmediği işi bırak, işte bu kadar.

2473) ödi ked kerek köngli alçak amul
çıgay tul yetimke bagırsak köngül

- O çok akıllı, alçak gönüllü olmalı; fakir, dul ve yetimlere karşı şefkatli gönül lazımdır.

2940) olarda bagırsak özüngke özüng
adın bolmagay sen uzatma sözüng

- Seni onlardan daha çok esirgeyerek olan yine kendinsin; sözün kısası, bu başka bir kimse olamaz.

3130) tile barmu körgil kadaşlar ara
sanga udgu teg bir ayıtgıl köre

- Dünyada seçkin ve içten bağlı kimseler bulunmasa idi; insanlık nasıl kemale erişirdi.

3244) idi yakşı aymış kişi ödrümi
kişike bagırsak kişi ködrümi

- İnsanların seçkini ve olgun olanı merhametli insan çok güzel söylemiş.

3297) ne körklüg bolur kör bagırsak kadaş
kadaşka yagukluk ulasa adaş

- Akrabaların birbirine candan yakınlık ve samimiyet göstermeleri ne güzel şeydir.

3299) negü tir eşitgil bagırsak kadaş
yakınlık ulaglı köngüldeş adaş

- Akrabasına dostluk ve gönülden yakınlık gösteren şefkatli akraba ne der, dinle.

3311) esen bolsa ermiş bu yalnguk özi
tilekke tegir ay bagırsak kuzı

-İnsan sağ olursa, dileğine ulaşırmış, ey benim cana yakın kuzum.

3346) havaka basıkma ukuş birle kes
et öz baş kötürse bilig birle bas

- Hevesin tesirinde kalma, akıl ile karar ver; ten baş kaldırırsa, bilgi ile hakim ol.

3933) bagırsak ol ermez özin beklese
bagırsak ol ol kör kişig edlese

- Kendisini koruyan kimse merhametli değildir; merhametli insan başkalarının iyi olmaları için çalışan kimsedir.

517) neçe ked kişi bolsa özke yakın
özinde bagırsak bolurmu sakın

- Ne kadar iyi ve yakın bir insan olursa-olsun, düşün, insana başkası kendisinden daha candan olabilir mi ?

717) anada atada bagırsak bolup
ayada tutar sen küler yüz urup

- Gün olur, anneden- babadan daha merhametli olursun; güler yüz göstererek, insanı el üstünde taşırsın.

36 beyitte " yönetilen, itaat eden" için kullanılır:

2609) beginge asıgçı bagırsaknı bil
bagırsaknı bulsa özüng bagrı kıl

- Bil ki, beyine faydalı olan, ona gönülden bağlı kimsedir; içten bağlı birini bulursan, onu bağrına bas.

3129) tapugçı talusı bagırsak bolur
bagırsak tapugçıg tilep kim bulur

- Hizmetkarın seçkini içten bağlı olur; böyle bir hizmetkarın kim arayıp bulabilir.

2978) isinür tapguçı bagırsak bolur
özin emgetür beg sevinçin kolur

- Hizmetkar böylece onu sever, ona candan bağlanır; beyin huzurunu temin için, kendisi zahmet çeker.

2572) öz asgı tilemez bagırsak bolup
beg asgı tiler künde edgü kolup

- Candan hizmet eden kimse kendi faydasını düşünmez, o her gün iyi niyetle beyin menfaati için çalışır.

2123) isinür er at terk bagırsak bolur
bagırsak kişiler tapugsak bolur

- Hizmetinde bulunanlar ona çabuk ısınırlar ve gönülden bağlı olurlar; gönülden bağlı olan, candan adamlar severek hizmet ederler.

4081) bagırsak kerek kul beginge açır
anı ötrü begler açınsa tegir

- Kul sadık olmalı ve her vakit beyini korumalıdır; ancak böyle kullara beylerin ihsanda bulunmaları doğru olur.

3700) negü tir eşitgil bagırsak kişi
yakınlık ulaglı tapugsak kişi

- Yakınlık gösteren, candan hizmet eden ve içten bağlı insan ne der, dinle.

3486) bagırsak sen ök sen bu kün çın manga
negü kılgu aygıl büter men sanga

- Bugün bana gerçekten bağlı olan sensin, ne yapmalı, söyle; sana güveniyorum.

2927) ay ilig kaç işke er ödrüm tile
bagırsak közi tok uvutı bile

- Ey hükümdar, şu birkaç işe sadık, gözü tok ve haya sahibi, seçkin insanlar ara.

2885) bütün çın bagırsak közi köngli tok

köni bolsa kılkı mesel atgu ok

- Güvenilir, doğru, sadık, gözü ve gönlü tok, tabiatı da atılan ok gibi doğru olmalıdır.

2867) bagırsak kerek ked begini sever
uvutlug kerek ked özini yıgar

- Aşçı-başı akıllı ve bilge olmalı; yemek vakti gelince, elini çabuk tutmalıdır

2831) bagırsak tapugçı bütün çın kişi
beginge yuluglar et öz can kişi

- İçten bağlı olan hizmetkar, doğru ve dürüst insan tenini, canını ve başını beyine feda eder.

2830) bu işke idi çın bütün er tile
bagırsak tapugsak uvutı bile

- Bu iş için çok dürüst ve doğru bir insan ara; o şefkatli, işine gönülden bağlı ve haya sahibi bir kimse olmalıdır.

2777) negü tir eşitgil bagırsak kişi
sakış birle bek tutgu işçi işi

- Candan bağlı insan ne der, dinle; hizmetkar işinin hesabını sağlam tutmalıdır.

2607) bagırsak kerek hem közi köngli tok
bütün çın kılıkı köni bolsa ok

- Elçi gözü, gönlü tok, içten bağlı, itimat edilir, doğru ve dürüst tabiatlı bir insan olmalıdır.

2767) bagırsak tapugçı kör özkey bolur
bu özkey tapugçı begin bay kılur

- Sadık hizmetkar sadık olur; sadık hizmetkar beyini zengin eder.

2761) bagırsak kerek hem odug sak tetig
tetiglik bile er kılur ming itig

- Hazinedar gönülden bağlı, uyanık, ihtiyatlı ve zeki olmalıdır; insan zeka ile her işinde muvaffak olur.

2728) bagırsak tapugçı beg asgın tiler
teni canı malın beginge ular

- Vefalı hizmetkar beyin faydasını ister; tenini, canını ve malını beyine feda eder.

2721) közi tok kerek hem özi umdusuz
bagırsak kerek çın özi koltgusuz

- Katibin gözü tok olmalı ve tamahkar olmamalıdır; doğru, içten bağlı ve gönlü gani olmalıdır.

2610) bagırsak tapugçı bagır sanı teg
bagırda yakınrak yürek kanı teg

- İçten bağlı hizmetkar insanın bağrı gibidir; belki de bağrından daha yakın, yürek kanı gibidir.

2608) bagırsak tapugçı beg asgın tiler
beg asgın tilegli begin çın sever

- Candan bağlı olan hizmetkar beyin faydasını ister, beyin faydasını isteyen-beyini gerçekten sever.

2585) bütün çın sevigli bagırsak kişi
yakın yortsa begke küdezse başı

- Onun başını korumak için, itimatlı, doğru, onu seven ve ona gönülden bağlı insanları beyin etrafında bulundurmalıdır.

2574) bagırsız tusulmaz ogulda körü
bagırsak tapugçı tususı örü

- Candan bağı hizmetkarın kıymeti merhametsiz ve hayırsız evlattan daha yüksektir.

2571) tapugsak bir özkey bagırsak kulı
bekütür yarı künde beglik ulı

- Candan hizmet eden sadık ve candan bağlı bir kulun hizmeti beyliğin temelini günden-güne sağlamlaştırır.

2570) tapugçı beginge bagırsak kerek
bagırsak tigüçi tapugsak kerek

- Hizmetkarın beyine içten bağlı olması lazımdır; içten bağlı olanın da candan hizmet et etmesi lazımdır.

1360) ay ilig munu men bagırsak sanga
sözüm işke tutgıl ay ersig tonga

- Ey hükümdar, işte ben sana sadakatle bağlı insanım; sözüme göre hareket et, ey merd insan.

1879) bagırsak tapugçı tükel ol bolur
öz asgın kodup kör beg asgın kolur

- Sadık ve tam hizmetkar kendi nefsini değil, beyin menfaatini gözetendir.

1942) kamug işni uktung ma bilding özün
manga ma bagırsak sen kılkın sözün

- Bütün işleri artık sen anladın ve kavradın; bana da işin ve sözlerinle candan bağlısın.

1944) bagırsak üçün sen büter men sanga
bagırsaklıkın ay bu sözler manga

- Bana içten bağlı olduğun için, sana inanıyorum; sözlerime samimiyetle cevap ver.

2529) kapug başlar er ked bagırsak kerek
teni canı birle tapugsak kerek

- Kapıcı-başı olan insan çok sadık olmalı ve bu hizmeti canla-başla benimsemiş bulunmalıdır.

2123) isinür er at terk bagırsak bolur
bagırsak kişiler tapugsak bolur

- Hizmetinde bulunanlar ona çabuk ısınırlar ve gönülden bağlı olurlar; gönülden bağlı olan, candan adamlar severek hizmet ederler.

2543) irig tapnurı kim bagırsak seve
tapınmaz kayusı yorıglı yava

- Kim gönülden, severek hizmete gayret ediyor, kim hizmet görmeyerek, boşuna geziyor.

3063) ınançlıg bagırsak bütün sen silig
könilik bile sen kötürdüng elig

- Güvenilir, içten bağlı doğru ve temizsin; senin bütün hareketlerin daima doğruluk yolunda olmuştur.

3124) beg içtin bolur körgü taştın közi
bagırsak kulı ol közi hem sözi

- Bey içeridedir, onun dışarıdaki gözü, sadık kuludur; o beyin hem gözü, hem sözüdür.

3127) bagırsak kulug bulsa begler tilep
anı tutgu altun kümüşke kalap

- Beyler arayıp, sadık bir kul bulurlarsa, onu altın ve gümüş mahfaza içinde tutmalıdırlar.

3914) eşitgil yana bu mening sözlerim
köngülke alın ay bagırsak erim

- Benim bu sözlerimi de bir kere dinle; ey temiz kalpli insan, bunları iyice düşün.

1 beyitte "akıl" için kullanılır:

317) ukuş ol sanga edgü andlıg adaş
bilig ol sanga ked bagırsak kadaş

- Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur; bilgi senin için çok merhametli bir kardeştir.

9 beyitte "Tanrı" için kullanılır:

4777) meger bir bayat ol tükel mungsuzun
mungug bildeçi ol bagırsak tüzün

- Her şeyden müstağni ancak bir Tanrı vardır; o ihtiyaçları bilir.

4370) bu tüş ilmi körgil bagırsak bayat
kulı edgüsin koldı birdi ayat

- Bu rüya ilmine bak, merhametli Tanrı kulunun iyiliğini arzuladı ve ona rüyada alametler gösterdi.

3771) aya çın vefalıg bagırsak idim
seningde bagırsak adın bulmadım

- Ey gerçek vefalı, merhametli rabbim, senden daha merhametli başka birini bulmadım.

3598) basumaz özüm bu et özni utup
basa bir bagırsak idim sen tutup

- Ben bu vücudu yenip, ona hakim olamıyorum; merhametli rabbim, sen ona hakim ol.

3117) ayur ay bagırsak idim sen ulug
agır kıldıng ilde bu yunçıg kulug

- Ey merhametli rabbim-dedi- sen büyüksün; bu zayıf kulunun memlekette itibarını yükselttin.

3052) ayur ay bagırsak ınangu idim
katıglık yirinde sıngu idim

- Sonra dedi: - Ey inandığım, merhametli rabbim; ey müşkül anlarda sığındığım rabbim.

1243) atam erding artuk bagırsak akı
seningde bagırsak törütgen takı

- Sen benim için çok merhametli ve cömert bir baba idin; fakat yaratan senden daha merhametlidir.

1838) bagırsak bayat kör ödürmiş kulın
kişedi ukuş birle kılkın tilin

- Merhametli Tanrı seçmiş olduğu kulunun hareketini ve dilini akıl ile kösteklemiştir.

1852) örüg hem silig ol ne kılkı amul
kamug teprenürke bagırsak köngül

- Halim, selim ve sakin tabiatlidir, o bütün canlılar için şefkat dolu bir gönüldür.

1 beyitte " Ögdülmiş" için kullanılır:

1687) bagırsak körür men bu ögdülmişig
bütünlük bile kıldı barça işig

-Ben bu Ögdülmiş'i bana sadakatle bağlı görüyorum; her işi dürüstlük ile yerine getiriyor.

2 beyitte " kul sevgisi" anlamında kullanılır:

1881) mengilig bolur beg tükel kut başı
bagırsak kulı bolsa kılsa işi

- Kulun candan bağlı olur ve işini yaparsa, bey memnun olur ve tam bir saadete kavuşur.

41) atada anada bagırsak bolup
tiler erdi tutçı bayattın kolup

- Atadan ve anadan daha merhametli idi. Tanrıdan daima bunu niyaz eder, bunu dilerdi.

4 beyitte " kardeş sevgisi" için kullanılır:

3483) bagırsak kadaşım sen ök sen yakın
kingeş bir ötegil kadaşlık hakın

- Sevgili kardeşim, bana yakın olan sensin; bir fikir ver, kardeşlik hakkını yerine getir.

5720) bagırsak kadaşım sen emdi manga
yaragı negü ol ayu bir tonga

- Sen benim candan bağlı kardeşimsin; ey kahraman, söyle, ne yapmak lazımdır.

6084) yana aydı ay çın bagırsak kadaş
barır men udu sen kelir sen adaş

- Yine dedi:- Ey gerçekten bana bağlı kardeşim, ben gidiyorum, benim arkamdan sen de geleceksin.

6180) yana ok ayur ay bagırsak kadaş
mening kadguma sen köngül kılma baş

- Odgurmış devamla: - Ey merhametli kardeşim, benim kaygımla sen gönlünü yaralama –dedi.

1 beyitte "Aytoldı" için kullanılır:

763) kör ay toldı ma bu agırlık bulup
tapındı bütün çın bagırsak bolup

- Ay-Toldı da, bu itibara layık olmak için; ona doğruluk ve dürüstlük ile candan hizmet etti.

8) Bagırsaklık

33 beyitte görülür.

9 beyitte " yöneten, itaat ettiren" için kullanılır:

2073) köngül tutsa kodkı hem elgi akı
bularka yaraşı bagırsaklıkı

- Bey gönlünü açık tutmalı, eli açık olmalı, merhameti de bunlarla mütenasip bulunmalıdır.

5272) ilingde yiti tut közüng kulgakıng
tözüke tegürgil bagırsaklıkıng

- Memleketinde gözünü ve kulağını keskin tut; merhametini herkese ulaştır.

5471) köngül tüz özüng süz bayatka tapın
budunka törü kıl bagırsaklıkın

- Halis gönül ve temiz kalple Tanrıya ibadet kıl; halka merhamet ve şefkat göster.

5129) ay edgü kılıklıg bütün işi çın
manga öt erig bir bagırsaklıkın

- Ey iyi tabiatli, inanılı ve işi doğru olan insan, bana acı, öğüt ve nasihat ver.

4473) törü bir işinde bagırsaklıkın
sanga bolga barça kişiler yakın

- Bunların işlerini hallederken; merhametli davran; böylelikle bütün bu insanlar sana yakın olurlar.

2434) ilig aydı sözle yime bu sözüg

munı ma ayu bir yarut bu közüg

- Hükümdar: - Bu sözüme de cevap ver; bunu da izah ederek, beni sevindir- dedi.

2965) bu tapgı üçün beg ötegü hakın

anı edgü tutgu bagırsaklıkın

- Bu hizmetleri için bey onların hakkını ödemeli; onlara şefkatle muamele etmelidir.

5038) orun kıldı artuk özinge yakın

agırladı aşru bagırsaklıkın

- Kendisinin yanı-başında yer verdi, ona aşırı bir iltifat ve hürmet gösterdi.

5904) üçünçi elig yazsa bolsa akı

tegürse budunka bagırsaklıkı

- Üçüncüsü açık elli ve cömert olmak, halka karşı şefkat göstermek.

1 beyitte " sevgili" için kullanılır:

1481) bagırsaklık erdi mening bu sözüm

esen kal selamet ay körklüg yüzüm

- Bu sözlerim sana karşı içten bir bağlılığın nişanesidir; ey güzel yüzlüm, sağ ve esen kal.

16 beyitte "yönetilen, itaat eden" için kullanılır:

5543) negü tir eşitgil bagırsak kişi

bagırsaklıkı kör sözinge tuşı

- İçten bağlı olan insan ne der, dinle; onun dili ile gönlü birdir.

2589) kapug başlar erning bagırsaklıkı

bu yanglıg kerek ay ajunçı akı

- Kapıcı-başı olan kimse böyle içten bağlı olmalı, ey cömert hükümdar.

1478) ay ilig munu men ötedim hakıng

tükel kıldım emdi bagırsaklıkıng

- Ey hükümdar, işte ben senin hakkını ödedim; bana gösterdiğin yakınlığın karşılığını yerine getirdim.

4846) bu erdi sanga çın bagırsaklıkın

munu sözledim men sanga ay akım

- İşte bu söylediklerin sana gerçek bağlılığımın bir nişanıdır, ey cömerdim.

5889) tapug kıldıng artuk bagırsaklıkın

öteding manga sen tüz etmek hakın

- Sen bana büyük bir sadakatle hizmet ettin ve yediğin tuz-ekmek hakkını ödedin.

5838) bu kün ol iligke bagırsaklıkın

dua tilde kesmez ne köngli yakın

- Bugün o hükümdara, muhabbet ve ihlas ile, daima dua etmektedir.

5614) bu künde naru sen bagırsaklıkın

basut kıl manga sen ay köngli yakın

- Bugünden sonra da sen sadakatle bana yardımda devam et, ey gönlü bana yakın olan insan.

4134) ne türlüg bu işke tegir erse öz

bagırsaklıkın teg yaruk kılga köz

- Herhangi bir işe memur edildiğin vakit; o işi can ve gönülden yap; bu seni mesud eder.

1356) munu emdi artuk bagırsaklıkın

bitip kodtum öt sav kumaru okın

- İşte şimdi; büyük bir bağlılıkla, sana vasiyetim olan öğütlerimi yazıp bıraktım, oku.

5796) kiming sen aşın yise sen kıl işin

bagırsaklık artur halal yi aşın

- Sen kimin ekmeğini yersen, onun işini gör; bağlılığını gittikçe arttır ve yediğin ekmek sana halal olsun.

1878) bilir men bu yanglıg tapug kıldukung

bagırsaklık ol bu mini koldukung

- Senin nasıl hizmet ettiğini biliyorum; beni düşünmen, senin bana candan bağlılığından ileri geliyor.

953) hakikat tapındı bagırsaklıkın

ilig tuttı künde özinge yakın

- Doğruluk ve samimiyetle çalıştı; hükümdar da onu günden- güne kendisine yaklaştırdı.

608) künün turdı turgak tünün yatgakın

tapındı kıyıksız bagırsaklıkın

- Gündüz kapıcılar ve gece muhafızlar ile birlikte bulundu; dürüstlük ve bağlılıkla hizmet etti.

2568) bu barça beginge bu bagırsaklık ol

sevinçin tilep bu tapugsaklık ol

- Bütün bunlar beye karşı içten bağlılık ifade eder; bu onu memnun etmek için, candan yapılması lazım gelen bir iştir.

595) tapın öz ogurlug bagırsaklıkın

kapugda asungıl manga bol yakın

- Sen uğurlu bir sadakatle bana hizmet et; daima kapımda bulunarak, bana yakın ol.

1944) bagırsaklık üçün sen büter men sanga

bagırsaklıkın ay bu sözler manga

- Bana içten bağlı olduğun için, sana inanıyorum; sözlerime samimiyetle cevap ver.

7 beyitte "insanlığın vasıfları, görevleri" anlamlarında kullanılır:

6468) yakınlık yagukluk yırattı kadaş

bagırsaklıkın kodtı edgü adaş

- Akrabalar arasından yakınlık ve kardeşlik uzaklaştı; artık candan arkadaşlık kalmadı.

5795) negü tir eşitgil ay köngli yakın

kişilik kılıglı bagırsaklıkın

- Kalbi yakın olan ve içten bağlılık ile insanlık yolunda yürüyen adam ne der, dinle.

3298) ne körklüg bolur kör bagırsaklıkın

kadaşka kadaş köngli bolsa yakın

- Akrabanın akrabaya merhametle ve gönülden bağlı olması ne güzel olur.

1634) ötemiş bolayın atası hakın

kılayın kişilik bagırsaklıkın

- Ona şefkatle insanlık göstereyim, böylece babasının hakkını da ödemiş olurum.

1357) negü tir eşitgil bagırsak kişi

bagırsaklık ol kör kişilik başı

- İçten bağlı olan samimi insan ne der dinle; insanlığın başı bu samimiyettir.

1945) negü tir eşitgil bagırsak kişi

bagırsaklık ol kör kişilik başı

- Dinle, şefkatli insan ne der; insanlığın başı merhamettir.

3335) bu söz kim sen aydıng bagırsaklık ol

kadaş belgüsi hem yaguk yaklık ol

- Bu söylediğin sözler senin şefkatinden ileri geliyor; bu akrabalık nişanesi ve yakınlık alametidir.

9) Baglan-

1 beyitte görülür.

" insanlığın vasıfları, görevleri" anlamlarında kullanılır:

5928) oyunka katılma usa ay unur

oyunka katılsa birür bu başı

- Ey kudretli insan, mümkün ise, onun oyununa düşme; bu tuzağa düşünce, insanın boynu bağlanır.

10) Bend

2 beyitte görülür.

" insanlığın vasıfları, görevleri" anlamlarında kullanılır:

6433) kalır karşı ordu saraylar kamug

anı bend tutumaz bu öz ay ulug

- Bütün saray, köşk ve konakların hepsi kalır; ey büyük, insan bunlara devamlı olarak tasarruf edemez.

6436) kalır karşı ordu saray pak sanga

alıp sen tutar sen bu bend tip manga

- Saray, köşk ve konaklar boşalır, sana kalır; sen alır ve kendine bend ettim zannı ile, onları kullanırsın.

11) Edle-

12 beyitte görülür.

7 beyitte " yöneten, itaat ettiren" için kullanılır:

1806) küle baksa begler kimi edlese

ava yıglur arzu kerek ol yise

- Beyler kime görerek bakar ve kimi değerlendirirlerse, istediği şeyler ona doğru koşar ve etrafına üşüşür; yeter ki, o bundan faydalanmasını bilsin.

1630) elig ursa begler kimi edlese

yakur baş bolur bu beginde basa

- Beyler kime el uzatıp, yerleştirirlerse, sonunda beye yakın olur ve sırada beyden sonra o gelir.

1646) yüleki bar erdi munung belgülüg
anın edledim kıldım açıg ülüg

- Bunun, belli ki, bir mayası vardı; onun için onu yetiştirdim ve ona ihsanlarda bulundum.

1805) elig urdı ilig mini edledi
bolu birdi evren özüm yokladı

- Hükümdar beni tuttu ve beni değerlendirdi; felek de müsait davrandı ve ben yükseldim.

1627) munı edleyin men bu yaragu munı
kişi bolmış asgın tusulgay tuşı

- Ben onu yetiştireyim, adam olsun; adam olan her vakit faydalı olur.

1633) ilig aydı emdi manga çare yok
munı edlese men kişi bolgu ok

- Hükümdar devam etti: - Şimdi benim için başka bir çare yok; onu yetiştirirsem o muhakkak adam olur.

1588) bu kün edlep ilig mini ündedi
umınçlıgka devlet manga kur badı

- Bugün hükümdar beni hatırlayarak, çağırttı; şimdi ümitli olabilirim, çünkü saadet bana yar olmağa başladı.

4 beyitte " insanlığın vasıfları, görevleri" anlamlarında kullanılır:

6366) yolın kısmasa kuş mengin edlemez
semiz bolsa ıt tok avın avlamaz

- Yolunu sıkı bir murakebe altında bulundurmazsan, kuş avını yakalamaz; köpek tok ve semiz olursa, av peşinden koşmaz.

2753) közi tok kişiler nenging edlemez
bütün çın kişiler özin yiglemez

- Gözü tok kimseler senin servetini kendi menfaatleri için kullanmazlar; doğru ve dürüst insanlar kendilerini çekemezler.

347) karımaz bu edgü neçe yıllasa
isizlik edikmez neçe edlese

- Ne kadar yaşarsa- yaşasın, bu iyi insan ihtiyarlamaz; ne kadar uğraşışırsa uğraşılsın, kötü insan ıslah edilemez.

3933) bagırsak ol ermez özin beklese
bagırsak ol ol kör kişig edlese

- Kendisini koruyan kimse merhametli değildir; merhametli insan başkalarının iyi olmaları için çalışan kimsedir.

1 beyitte " Tanrı" için kullanılır:

6190) kimi edgü tutsa bayat edlese
kamug edgü boldı anıngda basa

- Tanrı kime lütuf etmiş ve onu aziz eylemiş ise, artık onun her işi iyi gider.

13) Habib: A. sevgili, Hz. peygamber

2 beyitte görülür.

388) habib savçı yolı mini yetteçi
ol ok savçı bolsu elig tuttaçı

- Sevgili resulun yolu beni selamete götürecektir; o resul bizzat bana şefaat etsin.

4339) bular ehl-i beyt ol habibka kadaş
habib savçı hakkı üçün sev adaş

- Bunlar ehl-i beyttir, peygamberin uğurudur; ey kardeş, sen de onları, sevgili peygamber hakkı için, sev.

14) Isın-, isin-

7 beyitte görülür.

5 beyitte " yönetilen, itaat eden" için kullanılır:

2123) isinür er at terk bagırsak bolur
bagırsak kişiler tapugsak bolur

- Hizmetinde bulunanlar ona çabuk ısınırlar ve gönülden bağlı olurlar; gönülden bağlı olan, candan adamlar severek hizmet ederler.

2978) isinür tapugçı bagırsak bolur
özin emgetür beg sevinçin kolur

- Hizmetkar böylece onu sever, ona candan bağlanır; beyinin huzurunu temin için, kendisi zahmet çeker.

4220) bu iki kılıkka isinür kişi
isiz edgüde bu kılur öz işi

- Bu iki hareket insanı kendine ısındırır; o da iyi ve kötü anlarda kendisinin üzerine düşen vazifeyi yapar.

1507) bayat yarlıgın sen agır tut agır

iligke tapug kıl isingil bagır

- Tanrı buyruğuna çok itaat et; hükümdara hizmet et ve ona gönülden bağlan.

2179) ilin itse bassa tüz öngdi urup

isinse er at köngli edgü bulup

- Memleketi tanzim eyleyerek doğru kanun ile idare etsin; hizmetinde bulunanlar iyilik görerek, ona ısınsın.

2 beyitte "insanlığın vasıfları, görevleri" anlamlarında kullanılır.

2479) küler yüz isig sözke yalnguk isir

isinse bu yalnguk bolur kul esir

- Güler yüz ve tatlı söze insan ısınır; insan kime ısınırsa, ona kul-köle olur.

4701) bu munça isinmek azu tumlımak

tilek iki boldı ay ersig çomak

- Sıcakta bu kadar terleyecek ve soğukta bu kadar titreyeceksin ve neticede iki arzunu elde edeceksin, ey müslüman yiğit.

SONUÇ

1. Sevgi ifadeleri için en çok kullanılan ifade "sev-" fiilinin çekim ekli yapılarla kurulmuş olan biçimleridir (87 örnek). En sık kullanım "insan vasıfları ve görevleri" ile igilidir (40 örnek). Sonraki en sık kullanım " yöneten, itaat ettiren" kişi ile ilgilidir. (23 örnek) .

İfadenin, diğer anlam anlanlarında kullanılması ise daha sınırlıdır. 2 örnekte " Tanrı" için, 1 örnekte "peygamber" için, 1 örnekte "kadın" için, 2 örnekte "dost-düşman" anlamlarında, 2 örnekte " Aytoldı" için, 3 örnekte "sevgili" için, 6 örnekte " dünya sevgisi" anlamında, 1 örnekte " içki bağımlılığı" anlamında, 1 örnekte "şeytan" ile ilgili olarak kullanılmıştır.

2. İkinci sıradaki kullanım "bagırsak" ifadesine aittir (59 örnek). En sık kullanım "insan vasıfları ve görevleri" ile igilidir (47 örnek). İkinci sık kullanım " yönetilen, itaat edilen" kişi ile ilgilidir (36 örnek).

3. Üçüncü sıradaki kullanım "sevüg" ifadesine aittir (59 örnek) En sık kullanım " insanların vasıfları ve görevleri" ile ilgilidir (27 örnek). Sonraki en sık kullanım ise "can" (10 örnek) ve "sevgili" (10 örnek) ile ilgilidir.

4. Dördüncü sıradaki kullanım "bagırsaklık" ifadesine aittir (33 örnek). En sık kullanım "yönetilen, itaat edilen" ile ilgilidir. Sonraki en sık kullanım ise "yöneten, itaat edilen" ile ilgilidir (9 örnek).

5. Beşinci sıradaki kullanım "sevit-" ifadesine aittir (20 örnek). En sık kullanım "insanların vasıfları ve görevleri" ile ilgilidir (8 örnek). Sonraki en sık kullanım ise "dünya sevgisi" ile ilgilidir. (4 örnek)

6. Altıncı sıradaki kullanım "edle-" ifadesine aittir. En sık kullanım "yöneten, itaat ettiren" ile ilgilidir (7 örnek). Sonraki en sık kullanım ise " insanların vasıfları ve görevleri" ile ilgilidir (4 örnek).

7. Yedinci sıradaki kullanım "ısın-, isin-" ifadelerine aittir (7 örnek). En sık kullanım " yönetilen, itaat eden" ile ilgilidir (5 örnek). En az kullanım ise " insan vasıfları ve görevleri" ile ilgilidir (2 örnek).

8. Sekizinci sıradaki kullanım "sevmegüçi" ifadesine aittir (3 örnek). En sık kullanım " insan vasıfları ve görevleri" ile ilgilidir (2 örnek). En az kullanım ise "yöneten, itaat ettiren" ile ilgilidir (1 örnek).

9. Dokuzuncu sıradaki kullanım " habib", "bend" ve " sevda" ifadelerine aittir (her biri 2 örnek) .

10. Son sırada " sevül-" ve " baglan-" ifadesi yer alır. İki ifade de yalnızca bir kez kullanılmıştır. " sevül-" ifadesi, "yöneten, itaat ettiren" ile ilgili; "baglan-" ifadesi ise " insan vasıfları ve görevleri" ile ilgili olarak kullanılmıştır.

11. Kutadgu Bilig'de geçen tüm sevgi ifadeleri örneklerine baktığımızda, kullanım alanlarının daha çok "insan vasıfları ve görevleri" ile ilgili olduğu görülür (139 örnek) . Sonraki sık kullanım ise "yönetilen, itaat eden" ile ilgilidir (58 örnek).

12. Kutadgu Bilig bir "siyasetname" olmasının yanında, bir öğüt ve ahlak kitabıdır. "İnsan vasıfları ve görevleri" ile ilgili kullanımların fazla olması, eser muhtevası açısından anlaşılabilir bir durumdur. "İnsan vasıfları ve görevleri" ile ilgili olan kullanımlarda, ilgili beyitlerin çoğunlukla tavsiye niteliğinde olduğu görülür. Devlet adamlığı, devlet adamına hizmet, devlet adamı tarafından güvenirlik ve sevgi kazanmak için nasıl olunması gerektiği, sevgi ve merhamet ifadeleriyle çokça anlatılmıştır. Her şeyden önce insan olmanın gerekliliği vurgulanmış, içlerinde sevgi ve merhamet taşımayanların devlet büyüğü olmak bir yana dursun, insan vasfını dahi alamayacağı belirtilmiştir.

13. Eserde "ilahi sevgi" ile ilgili örneklerin sınırlılığı göze çarpar, bunun nedenini devlet yönetimi bahsinin metinde daha çok geçmesiyle açıklayabiliriz. "İlahi sevgi" bağlamında " Tanrı"ya olan sevgi örneklerinin "peygamber" sevgisine nazaran daha az kullanıldığını görüyoruz. Devlet adamlığı görevlerinin, peygamber görevleriyle benzer olması, bu kullanım sayısının fazla olmasına neden olabilir. "Tanrı sevgisi" daha soyut olmakla birlikte, "peygamber sevgisi"nden bahsedildiğinde daha elle tutulur, somut örnek verebilme şansı bulunur.

14. "Kadın- erkek ilişkisi" bağlamında " sevgi ifadesi" kullanımının eserde sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamdaki kullanımlar için " sevgili" ifadesine yer verilmiş olup, ilgili kullanımın da yalnızca altı örnekle sınırlandırıldığını görüyoruz.

15. Bir başka ifade olan "bagırsak" doğrudan "sevgi" ile ilgili olmayıp, "sevgi"nin doğurduğu bir vasıftır. Gerek devlet yöneticiliğinde ve devlet hizmetinde, gerekse toplum yaşayışında, içinde merhamet olmayan kişinin gerçek sevgiye ulaşamayacağı, etrafındakilerinin gerçek dostluklarını kazanamayacakları ve her şeyden önce insani değerlere ulaşılamayacağı belirtilir.

16. Metinde "can" için kullanılan sevgi ifadelerinin örnekleri de dikkat çekici orandadır. Benzetme ögeleri kullanılırken genellikle insanın "sevgili canı" örnek verilir ve insan nasıl ki canını seviyorsa hükümdarını da, halkını da bu şekilde sevmelidir.

17. edle- (değer vermek) fiilini " sevgi ifadeleri" bağlamında almamızın nedeni, aralarında sevgi bağı kurulması gereken kişilerin arasında "değer, kıymet vermek" zaruri bir durumdur. "edle-" ifadesi daha çok "devleti yöneten" için kullanılır. O halkına değer verir, halkı da onu sever. Böylece ayrılmaz bir sevgi bağı oluşur.

18. "severin", "sevmezin" kullanımlarının "dost" ve "düşman" için kullanılması da kayda değer bir bilgidir. Bu kullanımlar için Eski Türkçe metinleri ayrıntılı olarak incelenebilir.

19. Eserde "maddi sevgi" unsurları da yer alır. Örnekleri çok fazla olmasa da "altun ve kümüş" sevgisinin benzetme ögesi olarak kullanılması söz konusudur. Bazı beyitlerde, "insanın canının değerli olduğu; fakat altın ve gümüşün candan daha değerli olabileceği" belirtilmiştir.

Çalışmanın, Kutadgu Bilig'de "sevgi" bağlamında kullanılan kelimeler açısından, eserin sözvarlığını ortaya çıkarmada katkı sağlayacağını düşünüyor, Eski Türkçe alanında çalışan ve çalışacak olan araştırmacılara "sevgi ifadeleri" hakkında duüşünce kapısı açmış olmayı temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I Metin.* Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat, R. R. (2003). *Kutadgu Bilig II Tercüme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. (Eraslan, K. , Sertkaya, O. F. , Yüce N. , haz.) İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Akgün, M. (1997). Kutadgu Bilig'te insan ve kamil insan. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 1-11.

Taş, İ. (2010). Kutadgu Bilig'in teorik yapısı. *Turkish Studies*, *5* (3), 1880-1897.